

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
кафедра соціології та психології*

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ВИПУСКНИХ
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ**

освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Завідувач кафедри соціології та психології, доктор психологічних наук, Євдокімова О.О.
2. Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук Греса Н.В.
3. Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.
4. Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент Чепіга Л.П.

Рецензенти:

1. Начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, доктор психологічних наук Колесніченко О.С.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Жданова І.В.

1. Загальні методичні рекомендації

1.1. Вимоги до державної атестації здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня спираються на Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Відповідно до Закону: «Магістр - це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня становить 90 кредитів ЄКТС. Програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту.

Засоби діагностики якості вищої освіти здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 053 «Психологія» галузь знань 05 «Соціально-поведінкові науки» (Практична психологія) встановлюють вимоги, які забезпечують визначення рівня здатності вирішувати складні завдання і проблеми у певній галузі професійної діяльності, що передбачає проведення досліджень або здійснення інновацій на основі знань, умінь, комунікацій, автономності та відповідальності.

1.2. Державна атестація – це процес встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти України зі спеціальності 053 «Психологія» галузь знань 05 «Соціально-поведінкові науки» (Практична психологія).

1.3. Державна атестація здійснюється за допомогою засобів контролю ступеня досягнення кінцевої мети освітньо-професійної підготовки з дотриманням дидактичних принципів формування і реалізації системи засобів державної діагностики.

Принципами формування і реалізації системи засобів державної діагностики якості освіти здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 053 «Психологія» галузь знань 05 «Соціально-поведінкові науки» (Практична психологія) є: уніфікація, комплексність, взаємозамінність та взаємодоповненість, актуальність, інноваційність, інформативність, дієвість, індивідуальність, диференційованість, об'єктивність і відкритість, валідність, варіативність.

1.4. Державна атестація здійснюється на підставі оцінки якості засвоєння освітньо-професійної програми, рівня професійних знань, умінь та навичок, ступеня сформованості загальних та професійних компетенцій магістра, передбачених галузевими стандартами вищої освіти України зі спеціальності 053 «Психологія» галузь знань 05 «Соціально-поведінкові науки» (Практична психологія).

У процесі діагностування застосовується захист випускної кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Виконання і оформлення випускної кваліфікаційної роботи - один з важливих і перспективних видів дослідницької діяльності на етапі підготовки фахівця-психолога у Харківському національному університеті внутрішніх справ. У творчій взаємодії здобувача вищої освіти і викладача формується особистість майбутнього психолога, розвивається вміння вирішувати актуальні психологічні проблеми, самостійно орієнтуватися в науковій психологічній літературі, успішно застосовувати на практиці теоретичні знання.

Виконання кваліфікаційної роботи передбачено навчальним планом, та є обов'язковим для кожного здобувача вищої освіти. В результаті виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня повинен показати вміння вести дослідницьку діяльність. Базовою основою формування фундаментальних навичок такої діяльності є написання випускної кваліфікаційної роботи. Виконання цієї роботи являє собою один з видів самостійної навчальної та водночас науково-дослідної роботи здобувачів, що покликана засвідчити якість набутих знань та вмінь використовувати їх при опрацюванні теоретичних і конкретних практичних питань.

Виконання випускних кваліфікаційних робіт здобувачами, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія» спрямовано на формування наступних компетентностей:

Програмні компетентності, які формуються при написанні кваліфікаційних робіт:		
Інтегральна компетентність	Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-2	Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
	ЗК-3	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
	ЗК-4	Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
	ЗК-7	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК-1	Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики.
	СК-2	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне

		дослідження з елементами наукової новизни та / або практичної значущості.
	СК-3	Здатність обирати і застосувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності.
	СК-9	Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є: розширення, закріплення та систематизація теоретичних знань у галузі психологічних дисциплін; формування здібності добирати, аналізувати та узагальнювати отримані теоретичні та емпіричні дані; оволодіння уміннями та навичками організації дослідницької діяльності, методами та прийомами побудови психологічного дослідження.

В процесі роботи над випускною кваліфікаційною роботою, реалізуються наступні **завдання**: засвоєння навичок правильної постановки проблеми та обґрунтування її актуальності; формулювання мети і завдань, побудови логічного плану й оптимальної структури дослідження; роботи з джерелами інформації, аналізу та оцінки різних аспектів об'єкту дослідження; обґрунтування власних узагальнень, висновків і пропозицій.

Обов'язковою складовою написання випускної кваліфікаційної роботи є **апробація результатів дослідження** шляхом участі в конференції та публікації тез доповідей та наукової статті, що відповідають темі випускної кваліфікаційної роботи.

Кафедра щороку до 1 жовтня формулює орієнтовний перелік тем кваліфікаційних бакалаврських робіт, проте студент має право запропонувати і власну тематику, обґрунтувавши її доцільність. Теми кваліфікаційних робіт затверджуються на засіданні кафедри до 15 листопада. Науковий керівник призначається за бажанням студента або за рішенням кафедри. Тему студенти обирають самостійно, керуючись переліком, який наведено у рекомендованій тематиці, або власними науковими інтересами. Обираючи тему кваліфікаційної роботи, здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня необхідно враховувати відповідність її спрямованості своїм науковим і практичним інтересам, розробкам, що вже мають, можливостям збирання первинної інформації тощо. Обираючи тему, слід враховувати її актуальність та новизну, можливість проведення запланованих досліджень у конкретних реальних умовах за час, відведений на виконання роботи.

Обрання теми визначається насамперед тим, чи може автор

організувати дослідження: проаналізувати літературу з обраної проблеми, підібрати методики, знайти потрібну кількість досліджуваних і мотивувати їх. Необхідно ретельно проаналізувати, що потрібно для дослідження за обраною темою, та чи реально виконати роботу в запланований термін. Непродуманість часових можливостей та можливостей пошуку досліджуваних часто є перешкодою для своєчасного виконання дипломної роботи. Під час виконання кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти консультує керівник.

Формулювання теми повинно бути конкретним. Назва має бути інформативною, лаконічною, відбивати сутність досліджуваної проблеми, містити об'єкт і предмет дослідження, вказувати на мету та завершеність досліджень та містити не більше 10-12 слів. Не бажано формулювати в назві «Деякі питання...», «Дослідження деяких аспектів...», «До питання....». Надмірно узагальнені формулювання не відображають змісту проблеми. Слід уникати скорочень.

Після вибору теми кваліфікаційної роботи, узгодження її з керівником та затвердження на засіданні кафедри, здобувач вищої освіти має скласти план роботи.

План випускної кваліфікаційної роботи складається здобувачем вищої освіти самостійно на основі ознайомлення з літературними джерелами щодо обраної теми. Планом передбачається:

- вступ;
- 3-4 ключових, взаємопов'язаних, розміщених у логічній послідовності параграфи, в яких має бути розкрита сутність обраної теми;
- висновки.

Складений здобувачем вищої освіти план обговорюється з науковим керівником, який його коригує (якщо у цьому є необхідність) та затверджує. Наступним кроком у виконанні кваліфікаційної роботи має бути добір та вивчення літератури. Пошук літератури повинен охоплювати як літературу попередніх років, так і публікації періодичних видань останніх років. Пошук у мережі Інтернет дає змогу отримати найновішу інформацію про стан вивченості проблеми та про головні напрямки сучасних досліджень. Під час пошуку й аналізу літературних джерел слід заздалегідь подумати про підготовку бібліографії та про коректність посилань у процесі написання роботи. Тому, роблячи виписки, слід зазначати дані про літературні джерела. Доцільно із самого початку готувати список використаних джерел згідно з вимогами до його оформлення, записуючи прізвище автора, назву книги, рік видання та сторінку: це полегшує процес написання й оформлення роботи і гарантує коректність посилань. На стадії добору літератури здобувач складає бібліографію, у чому йому своїми рекомендаціями надає допомогу науковий керівник. Значно прискорить процес добору літератури використання алфавітних та систематичних каталогів, реферативних журналів, бібліографічних довідників та інших інформаційних джерел інформації, що надаються бібліотекою. Поглиблене вивчення підібраної літератури доцільно починати з розгляду найновіших публікацій, оскільки в них висвітлюються

останні досягнення в галузі теорії та практики.

У списку використаних джерел рекомендується не більше 50% вітчизняних джерел, інші – зарубіжні виключно із БД Web of Science чи Scopus. При узагальненні літературних даних бажано посилатися на роботи, опубліковані протягом останніх 10 років. Перед тим, як формувати текст, здобувач аналізує кількісно та якісно роботи на момент написання тексту є у WOS чи Scopus з проблеми, включаючи надання інформації про кількість джерел за кожним її типом (монографії, статті, тези тощо). Після цього робиться якісний аналіз джерел, на основі якого здобувач виділяє в тексті роботи основні тенденції або напрями у пізнанні явища, що вивчається.

Для пошуку необхідної інформації у мережі Internet доцільно використовувати пошукову систему Google Академія (Google Scholar), яка уявляє собою вільну доступну пошукову систему, котра індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін. Індекс Google Scholar включає в себе більшість рецензованих онлайн-журналів Європи та Америки найбільших наукових видавництв.

Для проведення простого пошуку в Google Академії (<http://scholar.google.com>) достатньо ввести пошуковий запит і натиснути кнопку пошуку. Google Академія оцінює повний текст статті, автора, видання, в якому було опубліковано статтю, кількість цитувань статті в академічній літературі і відображає найбільш релевантні записи на першій сторінці результатів пошуку. Google Академія дозволяє упорядкувати, чи відфільтрувати результати пошуку за датою (можливість вибрати необхідні дати задається у лівій частині інтерфейсу), створити сповіщення, вилучати з результатів пошуку патенти, або цитати.

За допомогою «Розширеного пошуку» можливо автоматично звузити результати пошуку по конкретних журналах або статтях. Найбільш значущі результати пошуку за ключовими словами будуть перераховані по-перше, в порядку рейтингу автора, кількості посилань, які пов'язані з нею і їх ставлення до іншої наукової літератури, і також рейтингу публікацій журналу, в якому вона надрукована.

Зібраний на попередньому етапі матеріал класифікується, систематизується та опрацьовується відповідно до послідовності пунктів плану курсової роботи; у разі необхідності підбирається додаткова інформація. До дипломної роботи слід включати лише ретельно підібрані та цілеспрямовано опрацьовані матеріали. На цьому ж етапі проводиться емпіричне дослідження, проводиться обробка та інтерпретація отриманих результатів, підбираються ілюстрації (схеми, графіки, таблиці), формулюються висновки та здійснюється редагування. У процесі редагування поліпшується стиль викладення матеріалу, переробляються окремі частини тексту, вдосконалюється формулювання фраз, перевіряються орфографія та пунктуація тощо.

Виконана кваліфікаційна робота згідно з графіком навчального процесу здається студентами на кафедру. Після реєстрації випускна кваліфікаційна робота передається науковому керівникові для перевірки та рецензування. У

відгуку наукового керівника відмічаються позитивні сторони та недоліки роботи, робиться висновок про можливість допуску роботи до захисту.

У випадку невиконання чи несвоєчасного подання випускної кваліфікаційної роботи на кафедру студент не допускається до захисту.

Кваліфікаційні роботи перевіряються на плагіат. У разі виявлення плагіату чи фальсифікації результатів дослідження випускна кваліфікаційна робота не допускається до захисту і не зараховується.

Керівник випускної кваліфікаційної роботи оцінює її, спираючись на наступну схему:

Оформлення роботи. Оцінюється ступінь відповідності оформлення дипломної роботи встановленим університетом вимогам (обсяг та структура роботи, оформлення титульного листа, рисунків, таблиць, посилань, списку літератури тощо).

Своєчасність подання окремих елементів роботи керівнику. Оцінюється своєчасне подання керівнику першого, другого, третього розділу та роботи в цілому.

Теоретичні та аналітичні аспекти роботи. Оцінюються масштаби представлення в роботі сучасних досліджень даної проблематики, критичність аналізу публікацій та підходів, представлених в літературі та інших інформаційних джерелах, наявність фактичного матеріалу, в тому числі первинного, зібраного студентом, доцільність його використання, ступінь новизни фактичного матеріалу, що використовується в кваліфікаційній роботі, відповідність проведеного аналізу обраній темі.

Дослідницькі аспекти роботи. Оцінюється емпіричне дослідження, проведене студентом, статистичний аналіз отриманих даних, наявність та ступінь обґрунтованості рекомендацій та пропозицій, що викладені в роботі та відображають власний погляд студента.

Попередній захист. Попередній захист організовується кафедрою не пізніше, ніж за 4 тижні до захисту. Під час попереднього захисту комісія з викладачів кафедри в ході співбесіди оцінює ступінь самостійності виконання кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти, розуміння ним теоретичних та практичних аспектів обраної теми.

Кваліфікаційна робота, рівень виконання якої оцінюється керівником як незадовільний, спеціально розглядається на засіданні кафедри. Завізований керівником напряму протокол засідання кафедри подається декану факультету для прийняття остаточного рішення. Здобувач знайомиться з цим рішенням до засідання ЕК.

Після оцінки наукового керівника випускна кваліфікаційна робота направляється на рецензування кандидату чи доктору психологічних наук, який працює у зовнішній організації. Здобувачі, які не пройшли попередній захист, до захисту дипломної роботи не допускаються.

Захист випускної роботи відбувається прилюдно на відкритому засіданні екзаменаційної комісії у терміни, визначені навчальними планами і згідно з графіком, який затверджується ректором Харківського національного університету внутрішніх справ.

До захисту роботи здобувач вищої освіти повинен підготувати доповідь, розраховану на 7-10 хвилин, а також ілюстративний матеріал для членів екзаменаційної комісії. У доповіді висвітлюється актуальність, мета і завдання кваліфікаційної роботи, коротко характеризує основний зміст роботи, методику і результати проведених досліджень, оголошує висновки та пропозиції. Під час захисту доповідь не рекомендується читати, бажано вільно висловлювати думку з мінімальною опорою на друкований текст.

Оцінювання рівня якості підготовки здобувача вищої освіти, який здобуває освітню кваліфікацію магістра, здійснюють члени екзаменаційної комісії на основі встановлених правил, принципів, критеріїв, системи і шкали оцінювання.

Критерії оцінювання випускної кваліфікаційної роботи:

«Відмінно» (100 балів – «А»)	Робота бездоганна з погляду змістового наповнення і оформлення; має практичне значення і/або містить елементи наукової новизни; вдало підбрано та обґрунтовано методики емпіричної частини; результати дослідження проаналізовано з використанням методів математичної статистики; доповідь логічна, стисла, викладена вільно, риторично піднесено; відгук і рецензія позитивні; відповіді на запитання членів комісії повні та чіткі.
«Добре» (80 балів – «С»)	Тема роботи розкрита, але мають місце окремі недоліки не принципового характеру: в теоретичній частині поверхово проаналізовано літературні джерела; елементи новизни та/або практичного значення чітко не розкрито; методики емпіричної частини не чітко відповідають меті дослідження; не в повній мірі проаналізовано результати дослідження з використанням методів математичної статистики; недостатньо використано інформаційні матеріали; доповідь логічна, проголошена вільно; відгук і рецензія в цілому позитивні; відповіді на питання членів комісії загалом правильні; робота оформлена у межах вимог.
«Задовільно» (60 балів – «Е»)	Тема роботи в основному розкрита, але мають місце недоліки змістового характеру; нечітко сформульована мета роботи, відповідно, методики емпіричної частини підбрано невдало; відсутня новизна та/або практичне значення дослідження; теоретичний розділ має виражений компілятивний характер; використовуються методи математичної статистики, але відсутній їх аналіз; наявні зауваження у відгуку та рецензії; доповідь прочитана за текстом; відповіді на питання членів комісії правильні, але мають неточності; є зауваження

	щодо оформлення роботи.
«Незадовільно» (40 – балів – «Х»)	<p>Нечітко сформульована мета роботи; розділи погано пов'язані між собою; відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел; аналіз виконаний поверхово, переважає описовість на шкоду системності та глибини; обґрунтування дослідження неповне; відсутня новизна та/або практичне значення дослідження; не використовуються методи математичної статистики; мають місце суттєві недоліки в оформленні роботи; негативні відгук і рецензія; доповідь прочитана за текстом; відповіді на питання членів комісії неточні або неповні.</p> <p>У випадках, коли захист кваліфікаційної роботи бакалавра визнається незадовільним, екзаменаційна комісія встановлює, чи може здобувач подати на повторний захист дипломну роботу з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену кафедрою.</p>
Робота до захисту не допускається	Робота подана керівнику на перевірку або на будь-який подальший етап проходження з порушенням термінів, встановлених регламентом; виконана не самостійно; структура не відповідає вимогам; відсутні відгук і рецензія на роботу; зміст роботи не розкриває її теми; не переплетена, недбало оформлена.

2. Теми випускних кваліфікаційних робіт (орієнтовні)

№ з/п	Назва теми
1	Особливості ціннісно-мотиваційної сфери різних верств населення
2	Готовність до змін у структурі метакогнітивної діяльності
3	Специфіка емоційно-вольової сфери
4	Соціально-психологічна адаптація осіб різного віку
5	Особливості ціннісно-мотиваційної
6	Особливості віктимності
7	Специфіка саморегуляції
8	Особливості рефлексивності
9	Специфіка толерантності до невизначеності
10	Психологічна готовність до інноваційної діяльності
11	Специфіка особистісної зрілості
12	Особливості саморегуляції різних верств населення
13	Гендерні особливості психологічних особливостей досліджуваних
14	Специфіка мотиваційної сфери досліджуваних

15	Психологічні чинники антивітальної поведінки
16	Психологічні чинники емоційного вигорання
17	Особистісні чинники професійного вигорання
18	Психологічні чинники схильності до ризику
19	Життестійкість у структурі копінг-поведінки
20	Психологічні особливості учасників бойових дій
21	Особистісні чинники брехливості
22	Особливості комунікативної сфери
23	Психологічні особливості тимчасово переміщених осіб
24	Особливості психічних станів мігрантів
25	Нормативні вікові кризи
26	Специфіка Інтернет-залежності
27	Гендерна специфіка Я-концепції

3. Рекомендації щодо змісту випускних кваліфікаційних робіт

Загальна структура випускної кваліфікаційної роботи.

3.1. Випускна кваліфікаційна робота складається із:

- титульного аркуша;
- анотації та ключових слів;
- змісту;
- переліку умовних позначень (за необхідності);
- основної частини;
- списку використаних джерел;
- додатків.

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Відгук керівника та рецензія на кваліфікаційну роботу додаються.

Рекомендований обсяг випускної кваліфікаційної роботи – 70-100 сторінок. Обсяг теоретичної частини складає 25 - 30 відсотків від обсягу роботи (без списку використаних джерел та додатків).

3.2 Зміст випускної кваліфікаційної роботи.

Зміст випускної кваліфікаційної роботи визначається її темою.

3.2.1. Титульний аркуш є першою сторінкою дипломної роботи і оформлюється відповідно до вимог, установлених університетом.

3.2.2. В анотації – 1 сторінка (обсягом до 600 знаків) – зазначається прізвище та ініціали студента, назва випускної кваліфікаційної роботи, узагальнений короткий виклад її основного змісту, в анотації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із значенням наукової новизни та за наявності практичного значення.

Ключові слова (слова специфічної термінології за темою, які найчастіше зустрічаються у випускній кваліфікаційній роботі та наведені в анотації) наводяться у називному відмінку. Кількість ключових слів – 5-7. Анотація повинна бути написана українською та однією з іноземних мов (переважно – англійською), розміщуватися на окремому аркуші разом з ключовими словами та передувати змісту.

3.2.3. Зміст – 1-2 сторінки випускної кваліфікаційної роботи – відображається в плані, розробленому за допомогою наукового керівника.

Матеріал роботи має бути викладений в логічній послідовності. Зміст повинен містити назви всіх структурних елементів: вступ; послідовно перелічені назви усіх розділів, підрозділів, пунктів і підпунктів (якщо вони є та мають заголовки); висновки та пропозиції; список використаних джерел, додатки, що зазначаються навпроти кожної позиції у вигляді номерів сторінок.

3.2.4. Якщо в роботі вжито специфічну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то *перелік умовних позначень* може бути поданий у вигляді окремого списку, який розміщують після змісту, перед основною частиною.

Перелік слід друкувати у дві колонки: у лівій за абеткою наводяться скорочення, а у правій – їх детальне розшифрування.

Якщо в випускній кваліфікаційній роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення повторюються менше трьох разів, перелік не складають, їхнє розшифрування наводять у тексті при першому згадуванні

Основна частина має містити:

- вступ;
- розділи;
- висновки.

У **вступі** зазначається проблема, що потребує вирішення, ступінь її дослідження, актуальність проведення і мета досліджень в обраному напрямі, завдання, що вирішуються для досягнення мети, об'єкт і предмет дослідження.

Актуальність теми подається у вигляді критичного аналізу та шляхів розв'язання проблеми, обґрунтування необхідності досліджень з теоретичної та практичної точок зору. Під час обґрунтування актуальності проблеми започаткованого дослідження виходять з таких основних моментів.

По-перше, розкривають та обґрунтовують зміст і специфіку зв'язків проблеми, що розглядається, з більш загальними проблемами й напрямками тієї науки, у галузі якої виконується дослідження.

По-друге, наводять логічні докази того, що розв'язання проблеми дослідження необхідне для успішного вирішення більш загальної проблеми, з якої вона витікає.

По-третє, визначають основні суперечності, що породжують проблему даного конкретного дослідження.

По-четверте, показують можливість розробки чи використання вже існуючих теоретичних або експериментальних наукових методів і засобів,

необхідних для виконання започаткованого дослідження.

По-п'яте, з обґрунтованої можливості реального досягнення означеного в проблемі кінцевого результату здійснюють вибір теми дослідження.

Мета роботи – це обґрунтоване уявлення про загальні результати наукового пошуку. В ній формулюється загальний задум дослідження. Мета повинна бути визначена чітко та лаконічно. Мета роботи зазвичай тісно переплітається з назвою роботи і повинна чітко вказувати, які питання вирішуються в роботі.

Не слід формулювати мету як *«Дослідження...»*, *«Вивчення...»*, тому що ці слова акцентують увагу на способі досягнення, а не на ній самій. У формулюванні мети мають бути слова *«виявити...»*, *«проаналізувати...»*, *«визначити...»*, *«висвітлити...»* тощо.

Завдання дослідження конкретизують мету дослідження та визначають послідовність її досягнення; покликані дати уявлення про те, що слід зробити для досягнення мети. Зазвичай, перелік завдань починається фразами *«Згідно з метою було поставлено такі завдання:...»* або *«Досягнення мети дослідження передбачало розв'язання таких завдань:»*. Як правило, формулюють 5-6 завдань, спрямованих як на теоретичне, так і на емпіричне вивчення проблеми.

Наприклад:

Мета і завдання дослідження.

Мета – висвітлити специфіку емоційного інтелекту як складової комунікативної компетентності студентів.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичний стан проблеми співвідношення емоційного інтелекту та комунікативної компетентності в сучасній психологічній науці.

2. Визначити особливості та виявити взаємозв'язки складових комунікативної компетентності, соціального інтелекту та комунікативних умінь у студентів з різним рівнем емоційного інтелекту.

3. Виявити взаємозв'язки між рівнем складової емоційного інтелекту «розпізнавання емоцій інших людей» і складовими комунікативної компетентності, соціального інтелекту та комунікативними вміннями.

4. Визначити взаємозв'язки між складовими емоційного інтелекту та складовими комунікативної компетентності, соціального інтелекту, комунікативних умінь студентів.

5. Визначити факторну структуру та характер взаємозв'язків між складовими емоційного інтелекту та складовими комунікативної компетентності.

Після формулювання завдань дослідження вказують об'єкт та предмет дослідження.

Об'єкт дослідження визначається разом з вибором теми і є тим психічним феноменом, який вивчається: психічні процеси, стани, психологічні якості особистості, міжособистісні відносини тощо. Визначення об'єкта пов'язано з відповіддю на питання: **що** розглядається?

Предмет дослідження позначає аспект розгляду об'єкта, його частину, тобто визначення предмета пов'язано з відповіддю на питання: **як** розглядається об'єкт дослідження?

Метод – сукупність прийомів, операцій і способів теоретичного пізнання і практичного перетворення дійсності, досягнення певних результатів. **Методика** – розглядається як безпосереднє втілення методу дослідження.

Наприклад:

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, що відповідають меті й завданням роботи. До комплексу увійшли такі методи: теоретико-методологічний аналіз наукових джерел, систематизація та узагальнення даних за проблемою дослідження, психодіагностичний метод та методи математичної статистики. У межах психодіагностичного методу обрано такі методики: методика діагностики «емоційного інтелекту» (Н. Холл), методика КОСКОМ (В. М. Куніцина), методика дослідження соціального інтелекту (Дж. Гілфорд), тест оцінки комунікативних умінь. Для підвищення надійності та вірогідності результатів дослідження було використано такі методи математичної обробки, як t-критерій Стюдента, кореляційний аналіз r-Спірмена, факторний аналіз з подальшою ротацією, який здійснювався за допомогою комп'ютерної програми SPSS 17.0 for Windows. Узагальнення результатів здійснено з використанням *інтерпретаційних методів* (класифікація й узагальнення емпіричних даних).

Емпірична база дослідження цей елемент вступу включає опис досліджуваних, їх кількість та спосіб поділу на групи.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають основні теоретичні та методологічні положення на які Ви спираєтесь при написанні своєї випускної кваліфікаційної роботи. (

Наприклад, принципи єдності свідомості і діяльності, детермінізму, системності (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв), підходи у вивченні особистості Б. Ананьєва, О. Асмолова, О. Бодальова, С. Максименка, В. Мясіщева, В. Слободчикова, принципи системного підходу в психології (Б. Ананьєв, І. Блауберг, В. Ганзен, Б. Ломов, В. Мерлін, Г. Щедровицький та ін.); концепція інновативності О. Краснорядцевої та В. Клочка, базові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо вивчення інновативності (Ю. Власенко, Е. Галажинський, А. Ніколлс, М. Ноулс, А. Скитович, В. Чудакова, Й. Шумпетер, П. Щедровицький) та інше.

Наукова новизна та практична значущість роботи.

Визначаючи **наукову новизну**, слід вказати, які результати отримані вперше. Це може бути простий опис або змістовний виклад новизни теоретичних чи практичних результатів, встановлення певних часткових залежностей, пов'язаних з особливостями вибірки чи діяльності.

Практична значущість повинна містити результати власних досліджень, що можуть бути впроваджені в прикладну діяльність фахівців.

Наприклад:

Практична значущість роботи визначається в тому, що результати дослідження можуть бути використані у практиці шкільного психолога або дитячої психологічної консультації, а також можуть бути корисні в практиці психокорекції.

Апробація роботи повинна містити назви тез доповідей, підготовлених за матеріалами роботи або виступи на науково-практичних конференціях, інших наукових заходах.

Останній елемент вступу – це **структура роботи**. Структура роботи описує основні елементи випускної кваліфікаційної роботи.

Наприклад, Структура роботи визначається її метою та завданнями і складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (58 найменувань, з них – 8 іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг роботи становить 92 сторінки, робота містить 8 таблиць та 2 рисунки.

3.2.6 Зміст основної частини випускної кваліфікаційної роботи викладають за розділами. Розділи можуть поділятися на підрозділи, пункти, підпункти.

Теоретична частина повинна виконуватися на основі ретельного вивчення літературних джерел щодо психологічної проблеми – об'єкта випускної кваліфікаційної роботи. Джерелами потрібної інформації можуть бути підручники, навчальні посібники, фахові журнали, монографії, статистичні довідники, нормативно-правові матеріали тощо. Запозичена з різних джерел інформація повинна бути творчо перероблена і тільки після цього використана при виконанні випускної кваліфікаційної роботи.

Матеріали теоретичної частини повинні бути взаємопов'язані з іншими розділами випускної кваліфікаційної роботи, а тому дослідження повинні проводитися з урахуванням сучасного стану об'єкта, процесу чи методу.

Емпірична частина складається з одного чи двох розділів, у яких міститься:

- Загальна характеристика об'єкта, предмета, методів дослідження (та обґрунтування, чому саме ці методики було застосовано), структура дослідження;
- Послідовність проведення емпіричного дослідження;
- Загальна характеристика методів статистичного аналізу, використаних в роботі;
- Результати емпіричного дослідження у вигляді таблиць, рисунків;
- Аналіз отриманих в результаті емпіричного дослідження даних;
- Співставлення їх з даними, отриманими в інших дослідженнях.

3.2.7 У висновках (висновки формулюють відповідно до поставлених завдань) викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дослідження, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою роботи; можуть бути запропоновані рекомендації щодо їх науково-практичного використання.

3.2.8 До списку використаних джерел слід включати джерела, на які у тексті є посилання. Список складається із нормативних документів, вітчизняної та зарубіжної наукової та спеціальної літератури, фахових видань, електронних ресурсів.

3.2.9 У додатках наводять допоміжні матеріали: розширені таблиці, копії документів, ілюстрації допоміжного характеру тощо.

Вимоги до випускної кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота повинна мати цілісний, логічний, доказовий і аргументований характер, містити аналіз проблеми дослідження, реальні обґрунтовані пропозиції щодо вирішення психологічної проблеми.

Тема роботи повинна бути актуальною, мати теоретичне і прикладне значення, відповідати сучасному рівню розвитку науки і практики.

Вибір теми кваліфікаційної роботи є початком дослідження. Ознайомлення здобувачів вищої освіти з орієнтовною тематикою випускних кваліфікаційних робіт проводиться кафедрою на початку першого семестру. Тему випускної кваліфікаційної роботи може запропонувати й сам здобувач вищої освіти, обґрунтувавши її доцільність та актуальність. Тематика та наукові керівники закріплюються за здобувачем рішенням кафедри з наступним затвердженням наказом по університету.

Загальні вимоги

Кваліфікаційні випускні роботи виконують державною мовою.

Текст друкують за допомогою комп'ютера на одному боці аркуша білого паперу формату А4 через 1,5 міжрядкових (комп'ютерних) інтервали, шрифт TimesNewRoman, кегль 14.

Текст випускної кваліфікаційної роботи треба писати у безособовій манері. Не можна при написанні використовувати займенник «я», його треба замінювати на «ми», оскільки це спільна робота з науковим керівником. Більш доцільним є використання безособових фраз, наприклад, «було встановлено», «як вже було зауважено вище», «звернемо увагу на те, що...», «окремо потрібно наголосити на тому, що...», «наступним кроком буде розгляд/обговорення такого аспекту проблеми» тощо.

Текст необхідно друкувати, залишаючи береги не менше таких розмірів: лівий – 30 мм, правий – 10 мм, верхній і нижній – 20 мм.

Розмір абзацу – 5 знаків (1,25см).

Текст основної частини поділяють на розділи та підрозділи.

Заголовки структурних частин «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами.

Заголовки підрозділів друкують малими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох чи більше речень, їх розділяють крапкою.

Відстань між заголовком і текстом повинна дорівнювати 1-2 інтервалам. Кожен **розділ** кваліфікаційної роботи слід починати з нової сторінки.

Нумерація.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою випускної кваліфікаційної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші, анотації, змісті номер сторінки не проставляють, на наступних сторінках (перша сторінка вступу) номер проставляють у правому верхньому куті без крапки в кінці.

Підписи розділів «ЗМІСТ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» подаються у тексті без додавання порядкового номеру.

Порядковий номер розділу ставлять тільки після слова «РОЗДІЛ», наприклад, «РОЗДІЛ 1». Після номера розділу крапку не ставлять, заголовок розділу друкують з нового рядка. Розміщують по центру сторінки.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад:

2.3. (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми) і **таблиці** необхідно подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком тих, що подані в додатках, номер яких складається з літери, що позначає додаток, та номера таблиці. Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис.1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назву та пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією в центрі.

Якщо таблиця або рисунок (схема, діаграма) займають більше ніж 2/3 сторінки, їх поміщають у додатки, а в тексті роботи на них робиться посилання. На рисунках/у таблицях не повинно бути скорочень або незрозумілих уривків слів.

Зразок рисунка:

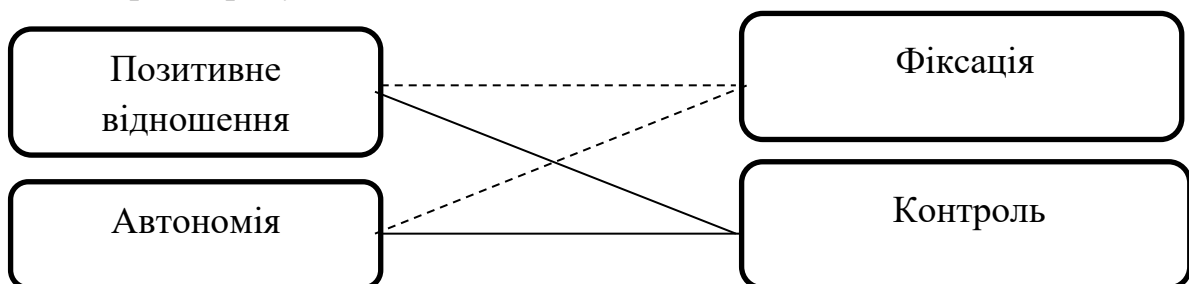

Рис. 2.1 – Взаємозв'язки психологічного благополуччя та особистісних ресурсів студентів- медиків (г)

Таблиці також нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках, номер яких складається з літери, що позначає додаток, та номера таблиці) у межах розділу. Посередині над самою таблицею розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера та назви. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу).

При переносі частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер, наприклад:

«Продовження табл.1.2» .

Формули нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Нумери формул пишуть біля правого краю аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках арабськими цифрами, наприклад: (3.1), перша формула третього розділу.

Нумерувати слід лише ті формули, на які є посилання у тексті. Інші нумерувати не рекомендується.

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові й пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки: 1. ...

2. ...

Якщо є одна примітка, то її не нумерують.

Таблиці

Приклад побудови таблиці:

Таблиця 2.1 – Показники стратегій подолання оптимістичних та песимістичних респондентів ($M \pm m$)

Досліджувані показники	Група I (оптимісти)	Група II (песимісти)	t	p
Асертивні дії	21,35±0,71	17,98±0,84	3,06	0,01
Соціальний контакт	22,55±0,78	19,14±0,91	2,85	0,05
Пошук соціальної підтримки	22,29±0,74	17,81±0,59	4,73	0,001
Обережні дії	18,31±0,94	17,39±1,09	0,64	-
Імпульсивні дії	14,15±0,88	15,12±0,61	0,91	-
Уникнення	16,01±0,79	16,69±0,46	0,74	-
Непрямі дії	17,79±0,98	16,81±0,95	0,72	-
Асоціальні дії	12,09±1,07	13,77±0,86	1,22	-
Агресивні дії	12,91±0,66	13,18±0,70	0,26	-

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують по центру сторінки. Допускається розміщення таблиці вздовж довгого боку аркуша. Таблицю розміщують після першого посилання на неї в тексті або на наступній сторінці, а за необхідності – у додатку. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш, при цьому назву вміщують тільки над її першою частиною. Якщо цифрові або інші дані в якому-небудь рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять прочерк.

Формули

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою і в тій послідовності, в якій вони подані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки.

Наприклад:

Показник обчислюється за формулою:

$$X_i = \sum \{b_{ij} \cdot F_j\} + c_i \cdot U_j + e_j, j = 1, \dots, k; i = 1, \dots, m; k < m, \quad (2.1)$$

де

X_i – вихідні перемінні;

F_j – загальні фактори;

U_i – специфічні фактори;

e_j – випадкові помилки.

Рівняння і формули треба виділяти з тексту окремими рядками. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=) або після знаків плюс (+), мінус (–), множення (x) і ділення (:).

Посилання.

При написанні кваліфікаційної роботи студент повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати інших дослідників, які він наводить у роботі. Цитування та внутрішньотекстове посилання на літературні джерела здійснюються шляхом посилання на літературне джерело із списку використаної літератури в роботі, наприклад, [21], [29, с. 3] або [37, с. 6-7].

Якщо в тексті роботи наводиться оригінальний текст автора, цитата оформлюється в лапках і в посиланні необхідно обов'язково навести сторінку, де її можна знайти в такому трактуванні, наприклад, У своїй роботі «Психологія інноваційної поведінки» В. Ключко та Е. Галажинський пишуть: «Відомо, що переміщення людини до такого соціального або природного середовища, в якому абсолютно неможливо реалізувати звичний спосіб життя може викликати шок, агресію, депресію, невроз і масу інших емоційно насичених станів [15, с.153].

У змісті випускної кваліфікаційної роботи при перерахуванні прізвищ учених необхідно обов'язково вказувати посилання на праці авторів, які аналізує автор, й "виносити" відповідні джерела в список літератури. Наприклад:

У філософському і психологічному знанні (К. Абульханова-Славська,

Б. Ананьєв [8; 9], Л. Виготський О. Леонтьєв [26], К. Роджерс [29], С. Рубінштейн [19], Е. Фромм та ін.) під розвитком людини розуміють природний процес (дозрівання і зростання), квазіприродний (накопичення життєвого досвіду) процес, штучну діяльність (цілеспрямоване формування) або все це одночасно.

Посилання на ілюстрації кваліфікаційної роботи вказують порядковим номером, наприклад: «на рис.1.2 ... », на формули – порядковим номером формули в дужках «... у формулі (1.2)». На всі таблиці в тексті мають бути посилання.

Додатки

До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дослідження:

- проміжні формули і розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту;
- інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дослідження, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дослідження;
- ілюстрації допоміжного характеру;
- інші дані та матеріали.

Додатки розміщують у порядку появи посилань у тексті випускної кваліфікаційної роботи.

Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки і мати заголовок. Над заголовком праворуч великими літерами друкується слово «ДОДАТОК» і велика літера на позначення послідовності.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки (наприклад: додаток А, додаток Б), за *винятком* літер Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел будують в алфавітному порядку.

Рекомендована кількість використаних джерел в випускній кваліфікаційній роботі складає **45-55 джерел**.

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛОГРАФІЧНИХ ЗАПИСІВ у позатекстовому списку бібліографічних посилань відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»

Книги

Від одного до чотирьох авторів

1) Мельник К. Ю. Проблеми правового регулювання відносин службовців правоохоронних органів: монографія. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 360 с.

2) Черкес М. Ю. Міжнародне право: підручник. 2-ге вид., стер. Київ, 2001. 284 с.

3) Воробей П. А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність: монографія/під ред. В. К. Матвійчука. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 116 с.

4) Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2006. 334 с.

П'ять або більше авторів

1) Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент./МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.

Без автора

1) Україна в цифрах. 2007: стат. зб./Держ. ком. статистики України. Київ, 2008. С. 185–191.

Багатотомний документ

1) Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології: вибр. твори. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1. 480 с.

2) Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. Київ, 1986. 480 с.

3) Танюк Л. С. Твори: у 60 т. Київ, 2011. Т. 18. С. 250–253.

Частини періодичних чи продовжуваних друкованих видань

1) Сенченко М. Чи вміємо ми читати? *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 3. С. 3.

2) Мацєгора К. Прозорі тарифи наповнять бюджет. *Урядовий кур'єр*. 2016. 16 лип.

3) Мозоль А. П. Злочинність мігрантів (кримінологічна характеристика). *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 7, ч. 2. С. 112–119.

Частини книг

1) Кожевникова В. О. Види правових режимів майна батьків та дітей // Сімейне право : підручник/за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. § 4 теми 10. С. 314–317.

Електронні ресурси

1) Вільчик Т. Б. Відповідальність адвоката перед клієнтом: напрями гармонізації законодавства України до європейських стандартів // Форум права. 2016. № 1. С. 30–36. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_7.pdf (дата звернення: 20.09.2019).

2) Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.02.2019).

3) Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 26.08.2018).

4) Харківський національний університет внутрішніх справ // Вікіпедія: віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Харківський_національний_університет_внутрішніх_справ (дата звернення 15.09.2019).

5) Axak N. Development of multi-agentsystemofneuralnetworkdiagnosticsandremotemonitoringofpatient. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2016. Vol. 4, No. 9 (82). P. 4–11. DOI: 10.15587/1729-4061.2016.75690.

Матеріали конференцій

1) Борисова В. І. Зміст заповіту // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 27 трав. 2016 р.)/МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 20–24.

Дисертації та автореферати дисертацій

1) Савченко Л. А. Особисті права та обов'язки батьків і дітей за сімейним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 1997. 27 с.

2) Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 225 с.

Рекомендована література

Основна:

1. Наказ МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>

2. Журавльова Л. П., Котлова Л. О., Пирог Г. В. Методичні рекомендації до написання магістерських робіт з психології. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2017. 48 с.

3. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2015. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.

4. Кислий В.М. Організація наукових досліджень : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 224 с.

5. Магістерська робота: методика підготовки: посібник Т. О. Долбенко, І. С. Бондар, Ю. І. Горбань, В. А. Русавська. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 140 с.

6. Методичні рекомендації до написання курсових робіт з психології. уклад. К. П. Гавриловська, Л. О. Котлова. Житомир, 2015. 34 с.

7. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник / за ред. А. Є. Конверського. К. : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

8. Основи наукових досліджень : навч. посібник / за ред. В.І.Саюк,

Є.Р.Чернишової. К.: Педагогічна думка, 2012. 144 с.

9. Приклади оформлення бібліографічного опису відповідно до ДСТУ 8302:2015 URL: <http://aphd.ua/pryklady-oformlennia-bibliohrafichnohoopysu-vidpovidno-do-dstu-83022015/>

10. Цехмістрова Г.С. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 352 с.

Допоміжна

1. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт з психології: для студентів спеціальності 053 “Психологія”. Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 50 с.

2. Методичні рекомендації до написання курсових та дипломних робіт : для студентів зі спеціальності «Психологія» / уклад. Н. А. Маєвська, Ю. А. Гімаєва. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 36 с.

3. Пономаренко Л. А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. К. Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України» Толока, 2010. 80 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Електронні методичні рекомендації до написання та оформлення дипломних робіт за спеціальністю «Психологія». Уклад.: Н. В. Грисенко, О.О.Байєр, Е.Л.Носенко, І.Ф. Аршава, Д. С. Волков, Т.В.Кубриченко. – Д.: РВВ ДНУ, 2013. 35 с. URL: <https://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/2013kurs.pdf>

2. Методичні рекомендації до написання дипломних кваліфікаційних робіт Уклад.: Л.І.Телецька, І.М. Янковська. К.: НПУ Драгоманова, 2011. URL: https://ua.kursoviki.com.ua/metodychni_vkazivky/article_post/201-metodichn-komendac-do-napisannya.

ДОДАТОК А

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Факультет №6
Кафедра соціології та психології**

**ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**
на тему:

**СПЕЦИФІКА КОПІНГ ПОВЕДІНКИ ТА ВІКТИМНОСТІ ПІДЛІТКІВ З
РІЗНИМ РІВНЕМ ЇЇ ВИРАЖЕНОСТІ**

зі спеціальності 053 «Психологія»
галузь знань 05 «Соціально-поведінкові науки»
(Практична психологія)

ВИКОНАЛА:

студентка групи Ф-6-ПСдср-20-1

ПІБ

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

Кандидат психологічних наук,

доцент кафедри

ПІБ

Харків – 2023

АНОТАЦІЇ

Українська

Ключові слова:.

English

Keywords:

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ТА ВІКТИМНОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ.....	9
1.1. Копінг-поведінка як психологічна категорія.....	9
1.2. Основні теоретичні підходи вивчення копінг-поведінки людини.....	21
1.3. Природа та походження віктимності особистості в підлітковому віці.....	26
Висновки до першого розділу.....	38
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОПІНГ ПОВЕДІНКИ ТА ВІКТИМНОСТІ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЇЇ ВИРАЖЕНОСТІ.	40
2.1. Організація дослідження.....	40
2.2. Специфіка долаючої поведінки підлітків з різним рівнем вираженості віктимності.....	51
2.3. Специфіка поведінкової та статусно-рольової віктимності підлітків з різним рівнем її вираженості.....	71
2.4. Взаємозв'язки копінг-поведінки та статусно-рольової віктимності підлітків з різним рівнем її вираженості.....	82
Висновки до другого розділу.....	124
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	130
ВИСНОВКИ.....	138
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	145

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У нашому суспільстві сьогодні відбуваються різноманітні процеси, що ускладнюють життя людини. Ситуація соціальної невизначеності, нестабільність, зміна суспільних норм і цінностей, що склалася у всьому світі, призвела до збільшення криміналізації та віктимізації населення, в тому числі і підлітків. Успішність професійної діяльності молодшої людини багато в чому залежить не тільки від теоретичної та практичної баз знань, придбаних у процесі навчання, а й від її здатності тривалий час перебувати в напружених умовах, практично безупинно адаптуватися до нових умов праці та життя, постійно навчатися і вдосконалюватися, при цьому вміти вирішувати поставлені завдання. Тому на етапі навчання важливе значення має формування у школярів психологічної готовності до стресових факторів, виховання у них достатнього особистісного ресурсу, необхідного для подолання стресових ситуацій та оптимальних стилів долаючої поведінки – копінгу. Це, на нашу думку, сприятиме не лише більшій стресостійкості, адаптивності але й допоможе знизити його потенційну віктимність. Тому дослідження причин та шляхів попередження віктимізації сучасних молодих людей стають все більш актуальними.

Долаюча поведінка проявляється в певних видах копінг - поведінки. Стресдолаюча поведінку старшокласників завжди привертало увагу дослідників у зв'язку з особливою вразливістю і схильністю до стресу даної вікової категорії. Сучасна ситуація розвитку нашої країни, що супроводжується постійними трансформаціями не тільки в суспільному, політичному та економічному житті, а й сфері освіти (введення нових освітніх стандартів, укрупнення шкіл і створення комплексів, зміни в сфері здачі єдиного державного іспиту і багато іншого), що ставить підвищені вимоги до можливостей дітей і підлітків. Важливим для аналізу стресдолаючих стратегій поведінки старшокласників є думка зарубіжних колег про те, що переважне використання тільки однієї копінг-стратегії

(навіть конструктивної) виснажливо для людини, а гнучке розгортання процесу подолання, тобто використання всього арсеналу необхідних стратегій (навіть традиційно неконструктивних) стає найбільш ефективним.

У наукових джерелах розглянуто теоретико-методологічні аспекти основних категорій, пов'язаних з предметом нашого дослідження: типи копінг-стратегій у складних життєвих ситуаціях і види особистісних копінг-ресурсів представлено в роботах Р.М. Грановської, Л.І. Дементія, Є.В. Куфтяк, С.К. Нартової-Бочавер, І.М. Нікольської і ін.; вивченням копінг-механізмів у дитячому віці займалися Т.Ю. Більгільдєєва, О.Г. Власова, Р.М. Грановська, І.П. Стрельцова, О.Н. Юрасова та ін.; питанням віктимологічної тематики займалися М. Баріль, Є. Бафія, К. Міядзава, В.І. Полубинський, К. Уїлсон, В.В. Центров, Г.І. Чечель, Г. Шнайдер та ін., віктимологічною проблематикою у галузі педагогіки займалися З.І. Белоусова, Е.І Жваво, А.В. Мудрик і ін.; вікової, соціальної і практичної психології – О.О. Андроннікова, В.С. Мухіна, І.А. Фурманов.

Багато дослідників вивчаючи чинники віктимної поведінки називають різні фактори, що можуть впливати на її формування. На нашу думку одним з них може виступати копінг-поведінка яку використовують підлітки. Недостатність теоретичних обґрунтувань вивчення складових копінг-поведінки у структурі віктимності школярів зумовили вибір теми нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконане відповідно до Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2020 рр., затверджених наказом МВС України № 347 від 20 липня 2015 р., Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2015-2020 рр., затверджено Вченою радою ХНУВС 24 липня 2015 р.

Мета дослідження - вивчення копінг-поведінки підлітків та її взаємозв'язків зі схильністю до віктимної поведінки.

Виходячи із поставленої мети, визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати теоретичний стан проблеми копінг-поведінки та віктимності.
2. Виявити специфіку долаючої поведінки підлітків з різним рівнем вираженості віктимності.
3. Визначити окремі аспекти віктимної поведінки підлітків з різним рівнем її вираженості.
4. Визначити особливості взаємозв'язків копінг-поведінки та віктимності підлітків з різним рівнем вираженості віктимності.
5. Розробити практичні рекомендації, спрямовані на профілактику віктимної поведінки підлітків з урахуванням формування оптимальних копінг стратегій.

Об'єкт дослідження – копінг-поведінка.

Предмет дослідження – копінг-поведінка у структурі віктимності підлітків з різним рівнем її вираженості.

Методи дослідження: Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження:

- теоретичні: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та статистичних дослідницьких даних, які представлені у науковій літературі (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3);

- емпіричні: психодіагностичні методи: для діагностики стратегій та трьох стилів долаючої поведінки, що утворюють ці стратегії був використаний Опитувальник - ACS-Adolescent Coping Scale (Юнацька копінг-шкала або ЮКШ) (підрозділи 2.2. та 2.4); для діагностики показників проактивної долаючої поведінки – методика "Опитувальник проактивної долаючої поведінки" (підрозділи 2.2. та 2.4); Опитувальник "Копінг-тест" Р. Лазаруса був використаний для дослідження для визначення копінг-механізмів, способів подолання труднощів у різних сферах психічної діяльності (підрозділи 2.2 та 2.4); за допомогою методики дослідження схильності до віктимної поведінки Андроннікової О.О. вимірювалася

- методи математичної статистики: t-критерій Ст'юдента (підрозділи 2.2. та 2.3) для незалежних вибірок, кореляційний аналіз r-Спірмена, пакет статистичних програм для ПК SPSS 22.0 for Windows (підрозділ 2.4).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концепції та теоретичні положення учених, які стосуються загальних аспектів віктимізації та віктимності особистості (С. О. Гаркавець, Є. М. Моїсєєв, Д. В. Рівман, В. О. Туляков та ін.), чинників віктимної поведінки підлітків (О. О. Андронникова, Ю. М. Антонян, М. П. Долгових, О. М. Хархан та ін.). В роботах українських та зарубіжних учених останніх років розглядаються психологічні аспекти віктимності неповнолітніх (О. О. Андронникова, З. І. Белоусова, Т. М. Вакуліч, О. В. Мосюндзь, А. Б. Сєрих, О. М. Хархан та ін.); визначаються чинники віктимізації школярів (Н. Волейс, Ю. В. Воронова, Е. В. Кіричевська, Л. В. Рень, О. Я. Шишко та ін.), над різними аспектами проблеми копінг-поведінки працює низка вчених: В. Абабков, Л. Анциферова, В. Бодров, Є. Варбан, А. Махнач, С. Нартова-Бочавер, З. Сивогракова, Н. Сирота, В. Ташликов, С. Хазова, В. Ялтонський, В. Склень, В. Корольчук та інші).

впервые:

- встановлено структуру взаємозв'язків копінг-поведінки та віктимності підлітків з різним рівнем віктимності;

удосконалено:

- положення щодо специфіки та змісту долаючої поведінки підлітків з різним рівнем вираженості віктимності;

набуло подальшого розвитку:

- психологічні уявлення щодо характеристик копінг-поведінки та віктимності, притаманних підліткам з різним рівнем вираженості віктимності а також їх взаємозв'язки.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути застосовані для виявлення окремих чинників віктимної поведінки підлітків, можуть слугувати підґрунтям для розробки корекційних програм щодо підвищення стресдолаючої поведінки як ресурсної компетентності неповнолітніх, а також у використанні.....

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення магістерської роботи представлено на конференціях:.....

Публікації.....

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Структура дипломної роботи визначається її метою та завданнями і складається зі вступу, двох розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних джерел (92 найменувань, з них 4 - іноземних). Загальний обсяг дипломної роботи становить 104 сторінки, робота містить 17 таблиць.